

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:4, Issue:22
sssjournal.com

pp.4229-4240
ISSN:2587-1587

2018
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 24/07/2018 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 28/09/2018
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 29.09.2018

**CHARLES WRIGHT MILLS, MICHEL FOUCAULT VE ERVING GOFFMAN'IN
İKTİDARA İLİŞKİN TEMEL TEZLERİNİN MUKAYESESİ**

*A COMPARATIVE STUDY OF THE MAJOR THESES OF CHARLES WRIGHT MILLS,
MICHEL FOUCAULT, AND ERVING GOFFMAN ON POWER*

Prof. Dr. Sezgin KIZILÇELİK

İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, sezgin.kizilcelik@gmail.com,
Malatya/Türkiye

ÖZ

İktidar, çağımızda ciddi bireysel ve toplumsal problemlere yol açan olgulardan biridir. Bugün toplumlarda başat hale gelen sosyal eşitsizlik, sefalet, yoksulluk, kölelik, şiddet, despotizm, adaletsizlik, yabancılaşma, yalnızlaşma ve duyarsızlaşma gibi ana sorunların köklerini kazdığımızda karşımıza hep iktidar çıkmaktadır. İktidar, bireylerin gündelik hayatlarına doğrudan müdahale eden ve toplum düzenine etki eden bir olgudur. İktidar, hem bireyler hem de toplumlar üzerinde taht kuran bir mekanizmadır. Toplumları biçimlendiren ve bireylerin hayatlarının odağında olan iktidar olgusu, kült sosyologlar ve sosyal teorisyenler tarafından farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Çağdaş sosyolojide iktidar üzerine kapsamlı ve ilgi çekici değerlendirme yapan düşünce ustalarının başında Charles Wright Mills, Michel Foucault ve Erving Goffman gelmektedir. Mills, iktidar denen gerçeği, “iktidar seçkinleri”; Foucault, “iktidar ilişkileri”; Goffman ise, “bütüncül kurumlar” çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu makalenin ana amacı, çağdaş sosyolojinin anahtar teorisyenlerinden olan ve modern topluma dönük eleştirel görüşleriyle tanınan Mills, Foucault ve Goffman'ın iktidara ilişkin temel tezlerinin mukayesesini yaparak, iktidarın neliğini bir nebze de olsa aydınlatmak ve iktidar olgusunun toplumların yapısı ve bireylerin dünyası üzerinde meydana getirdiği tahribatları gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Charles Wright Mills, Michel Foucault, Erving Goffman, iktidar, iktidar seçkini, iktidar ilişkileri, bütüncül kurum.

ABSTRACT

Power is one of the phenomena that cause essential problems for the individual and society. Almost always, power is behind the dominant issues such as inequality, poverty, slavery, violence, despotism, injustice, alienation, isolation, and insensibility on all levels of the society. Power directly effects individual's daily life as well as social order. Power is a structure that rules over both the individual and societies. Shaping the society and in the heart of individual life, power has been studied by many cult sociologists and social theoreticians on different levels. Charles Wright Mills, Michel Foucault, and Erving Goffman are among major critics who have produced extensive studies with challenging ideas among the modern sociology curriculum. According to this, Mills have analysed power in connection to “the power elite;” Foucault to “power relations;” and Goffman “total institution.” The main purpose of this article is to compare the critical ideas of these theoreticians of modern sociology who are known for their criticism addressed to the society, to explain the ontology of power, and to display the damage power may cause on the social structure and the individual's inner world.

Key Words: Charles Wright Mills, Michel Foucault, Erving Goffman, power, power elite, power relations, total institution.

1. GİRİŞ

Sosyolojide iktidar sözcüğü, sosyal sınıf, sosyal tabakalaşma, devlet, hükümet, siyasal partiler, yönetim, bürokrasi, egemenlik, tahakküm, güç, hegemonya, disiplin, toplum, sosyal kurumlar, otorite ilişkileri, bireyler arasındaki güç ilişkileri ve sosyal ilişki konuları ile bağlantılıdır. İktidar, kendisine farklı anlamlar yüklenen ve sosyolojik literatürde farklı biçimlerde tanımlanan bir sözcüktür.

İktidar deyince akla ilk gelen şey, “siyasi iktidar”dır. İktidar, genellikle, devlet, siyasal partiler hükümet terimi özdeşleştirilmiştir. Oysa iktidarın bunlardan farklı anlamları da vardır. İşte, bu bağlamda, çağdaş sosyolojinin dev isimlerinden Mills, Foucault ve Goffman, iktidarın neliğine dair kapsamlı açıklamalar yapmışlardır. Fakat onların iktidar analizleri birbirinden farklılıklar içermektedir. Mills, iktidar konusuna, “iktidar seçkinleri” açısından yaklaşmıştır. Mills, “iktidar”ı, seçkinlerin kitleler üzerindeki mutlak egemenliği olarak değerlendirmiştir. Mills, toplumda iktidarı ve onun mekanizmalarını elinde tutan güç odaklarının yöneticiler, şirket sahipleri ve askerlerden oluşan iktidar seçkinleri olduğunu savunmuştur. Foucault, iktidarı, devlet, hükümet ya da siyasal iktidar olarak ele almamıştır. Foucault’ya göre, iktidar, insanlar arasındaki güç ilişkilerinden oluşur. Foucault, iktidarın daha çok tahakküme ve disipline dayalı ilişkiler ağı olarak “iktidar ilişkileri”ne işaret ettiğini belirtmiştir. Foucault’da iktidar, iktidar ilişkileridir. Foucault’ya göre, iktidar ilişkileri, bir bireyin diğerlerinin davranışlarını biçimlendirmeye ve yönlendirmeye çalıştığı ilişkiler yumağıdır. Goffman ise, iktidar analizinde sosyal kurumlara yönelmiştir. Goffman, iktidarı, toplumu biçimlendiren, bireyi kuşatan, bireyin davranışları üzerinde hegemonya kuran ve disipline edici özellikleri görünür olan bütüncül kurumlar olarak ele almıştır.

2. MILLS’İN “İKTİDAR SEÇKİNLERİ” OLARAK “İKTİDAR” ANALİZİ

Mills, çağdaş sosyolojide radikal ve etkileyici görüşleriyle tanınan bir isimdir. Mills, “Amerika’nın yetiştirdiği en büyük sosyolog” (Slattery, 2007: 254) olarak tanımlanmıştır. Mills, Amerikan sosyologları arasında, bir çatışma bakış açısıyla sosyal düzenin kuvvetli bir eleştirisini bir araya getirmiş bir sosyologdur (Wallace & Wolf, 2004: 124). “Mills, kapitalist Amerikan toplumunun eleştirel analizinden dolayı ünlüdür” (Kinloch, 1977: 228).

Mills, eserlerinde ağırlıklı olarak iktidar olgusu üzerine yoğunlaşmış, bu çerçevede “iktidar seçkinleri”ni analiz etmiştir. Mills (1974: 27), “toplumdaki seçkinlerin ne derecede iktidara sahip olduklarını ve ne derece iktidar icra ettiklerini anlamak istiyorsak, iktidarın biçimini, miktarını ve derecesini incelememiz gerekmektedir”, demiştir. Mills, “tarihin büyük kısmında insanoğlunun kılıcın gölgesi altında yaşamış” (1974: 238) olduğunu fakat modern zamanlarda iktidarın yapısının ve biçiminin değiştiğini ileri sürmüştür. Mills, Orta Çağ’da otoriteye dayanan iktidarın modern dünyada başka bir şekle dönüştüğünü savunmuştur. Mills, çağdaş toplumda iktidarın Orta Çağ’daki gibi otoriteye dayanmadığını, yönetici pozisyonunda olanların iktidarı uygulamak için bir takım meşrulaştırmalara eskisi kadar muhtaç olmadıklarını belirtmiştir. Mills, günümüzde alınan ciddi kararlarda kitlelerin ikna olunmasına gerek duyulmadığını ve işlerin oldu bittiye getirildiğini ifade etmiştir (Mills, 2000: 74). Mills, günümüzde toplumlara yön veren aktörlerin kafalarına göre hareket ettiklerine, kitlelerin görüşlerini ve kanaatlerini dikkate almadıklarına işaret etmiştir.

Mills’e göre, “iktidar”, bir toplumda sayıca az olan seçkinlerin büyük çoğunluk üzerindeki tahakkümü ve egemenliğidir. Demek ki, Mills’e göre, toplumda bir tarafta “iktidar seçkinleri”, diğer tarafta ise kitleler, yani “sıradan insanlar” vardır. Mills, iktidar analizinde iktidar seçkinlerinin nüfusun büyük bir kısmını teşkil eden sıradan insanlar üzerindeki hegemonyasına vurgu yapmıştır.

Sıradan insanlar, yaşadıkları gündelik hayatın sıkıntılarını aşacak güçte değildirler (Mills, 1974:7). Sıradan insanın kavrayışı, bilgisi ve gücü, işinin, ailesinin ve komşuluk ilişkilerinin dar kalıplarıyla sınırlıdır. Toplumun diğer kesiminde ise, sıradan insanın alışık olmadığı bir hayat yaşanmaktadır (Mills, 2000: 11). Bu kesim, iktidar seçkinleridir. Mills’e göre, iktidar seçkinleri, başta Amerikan toplumu olmak üzere, modern toplumun başlıca kuruluşlarının ve hiyerarşilerinin komuta yerlerinde bulunan insanlardır. İktidar seçkinleri, devlet aygıtını, büyük şirketleri ve orduyu yönetirler, dolayısıyla sosyal yapının stratejik komuta yerlerinde bulunurlar. İktidar seçkinleri, alacakları kararlarla, sıradan insanların gündelik hayatlarını etkileyebilecek güce sahiptirler. Onlar, binlerce insana iş verecek ya da onları işsiz bırakacak durumdadırlar. Bu kimseler, aile sorumluluklarının cenderesine sokulmamışlardır. Bu tür insanların kalacakları oteller ve yaşayacakları evler bulunmaktadır. Bunlar, küçük ve tek bir topluluk içinde hapsedilmiş insanlar değildirler. Bu insanlar, gündelik hayatın ihtiyaçlarından uzak, günlük “ekmeğin” peşinde koşmaya mecbur olmayan insanlardır. Kısaca, iktidar seçkinleri, ellerindeki imkânlar sayesinde, sıradan insanların hayatlarını biçimlendirecek güçteki kimselerdir (Mills, 1974: 7-8).

Mills, Amerikan toplumundaki “iktidar seçkini”ni analiz etmiştir (Brewer, 2003: 40). Fakat Amerika’daki iktidar seçkinlerinin yapıp ettikleri sadece Amerikan toplumunu değil, bütün dünyayı ilgilendirmektedir. İşte, bu yüzden, Mills’in iktidar seçkinleri görüşü, modern dünya ve insanlık için önem arz etmektedir.

Mills, 1950’lerde “Amerika’yı kimler yönetiyor?” şeklinde bir soru sormuştur. Mills, Amerika’yı bütünüyle, yalnızca kendi başına yöneten birinin olmadığını, bir yönetici grubun yönettiğini, onun da “iktidar seçkinleri” denen topluluk olduğunu iddia etmiştir (Mills, 2000: 60). Mills, kendi döneminde Amerika’da iktidarın “birden çok sayıda seçkinler” ile ilgili bir olgu olduğunu vurgulamıştır (Mills, 2000: 337). Mills, Amerikan toplumunda yönetim, askeri ve iş seçkinin bulunduğunu öne sürmüştür, bunların modern tarih içinde, kendisine karşı çıkılmayan ve dirençle karşılaşmayan bir sınıf olarak yerini aldığını dile getirmiştir (Mills, 1974: 20).

Mills’e göre (1974: 11), Amerikan toplumunda iktidar, siyasal, ekonomik ve askeri alanlarda toplanmıştır. Başka bir deyişle, Amerika’da “devlet hiyerarşisi”, “şirket hiyerarşisi” ve “ordu hiyerarşisi”nden oluşan bu üç büyük kurum, en önemli iktidar aracını meydana getirmektedir. Amerikan toplumunda diğer sosyal kurumlar, siyasal, ekonomik ve askeri kurumların egemenliği altına girmiştir. Örneğin, aile kurumu, ulusal çapta önem taşıyan bir işte bu üç büyük kurum kadar bir güce ve iktidara sahip değildir. Hiçbir kilise, Amerikan gençliğinin görünüşünü ve düşüncesini şekillendirmede ordu kadar, hiçbir üniversite günün mühim olaylarına ve meselelerine biçim ve yön vermekte askeri kurumlar kadar bir güce ve iktidara sahip değildir. Demek ki, Amerikan toplumunda aile, din ve eğitim gibi kurumlar, kendi başlarına bağımsız birer ulusal iktidar merkezi olmaktan çıkmışlar ve “üç büyükler” (siyasal, ekonomik ve askeri kurumlar) tarafından biçimlendirilmeye başlamışlardır.

Mills’e göre, iktidar seçkinler, birbirine kenetlenmiş üç gruptan, yani askeri liderler, önde/başrolde olan politikacılar ve sanayicilerden oluşur (Bruce & Yearley, 2006: 241). İktidar seçkinleri, komuta mevkilerini işgal eden iktidar, sermaye ve ün sahibi kişiler oldukları için kapitalist Amerikan toplumunun en üst tabakasıdır (Mills, 1974: 21). Amerikan toplumunda iç içe üç çember gibi birleşmiş bulunan askeri, ekonomik ve siyasal iktidar seçkinleri içinde ellerindeki iktidardan en büyük ölçüde faydalananlar, askeri seçkinlerdir (Mills, 1974: 385). Bu bağlamda, Mills, şunları yazmıştır: “Amerikan toplumunda devlet kurumu, şirketler dünyasının üst zenginleri ya da yöneticileriyle birlikte, belirli bazı diğer hiyerarşilerden gelen kimselerin de yer aldıkları bir çeşit ‘komiteler’ ağı biçiminde örgütlenmiş bulunmaktadır. Bu hiyerarşilerden gelenler içinde en karmaşık özellikleri olanlar profesyonel politikacılar; en yenileri ise yüksek dereceli askerler, Washington’lu savaş beyleridir” (1974: 236).

Mills’e göre, askeri kurumlar, Amerikan ekonomisinin büyük bir bölümüne biçim verecek duruma gelmiştir (1974: 305). Amerikan toplumunda üst konumlarda bulunan askerler, siyaset hayatında büyük bir önem ve yer edinmişlerdir. Amerikan toplumunun askeri yapısı, siyasal bir yapı niteliği kazanmıştır (Mills, 1974: 383). Amerika’daki bir diğer iktidar seçkini olan yönetici seçkinler, genellikle, askeri seçkinlere ve iş seçkinlerine göre hareket ederler. İş seçkinleri ise, zenginlerden meydana gelir. İş seçkinleri, çok büyük servete sahiptirler ve istedikleri gibi yaşarlar. Bunların ekonomik kaygıları yoktur. Mills’in (1974: 223) dediği gibi, “bu kimseler nereye, ne kadar para harcarsalarsa harcasınlar bitmek bilmeyen bir servete, sınırsız bir zenginliğe sahiptirler. Bu kimselerin çoğunun, şunun bunun fiyatından haberi bile yoktur. En lüks restoranlardaki menülerin fiyatları gösteren sütunlarının solda mı, sağda mı bulunduğunu bile bilmeyenler vardır. Bu tür kimselerin çoğu kendilerinden başka hiç kimsenin emri altına girmemiş; çeşitli seçenekler karşısında hangisinin kaç mal olacağını düşünmeyi kendine dert edinmemiş kimselerdir. Bu tür kimseler hiçbir şeyi mecburen yapmak durumunda da olmayan kimselerdir. Yaşantılarına, görünüşlerine bakılırsa, bu kimseler gerçekten ve tam olarak özgür insanlardır.”

Mills, iş seçkinlerinin yön verdiği Amerikan toplumunda paranın belirleyici bir unsur olduğuna, yani paranın gücüne ve iktidarına vurgu yapmıştır. Mills’e göre (1974: 224), Amerika’da “iktidarı sağlayan paradır, özgürlüğü sağlayan ise, iktidar sahibi olmaktan başka bir şey değildir.” Mills, Amerikan toplumunda her şeyin paraya endeksli hale geldiğini iddia etmiştir. Kendi ifadesiyle, “Amerikan toplumunda kişilerin mutluluğa; hem de her çeşit mutluluğa en kestirme yoldan erişmelerini sağlayan şey, azıyla-çoğuyla paradan başka bir şey değildir. ...Amerikan toplumundaki zenginler, her şeyin paraya ve parayla elde edilen değerlere bağlı olduğu bir toplumda işlerini en iyi şekilde yürüten insanlardır” (Mills, 1974: 226-227). Amerikan toplumundaki en temel değer, paradır (Mills, 1974: 228). Nitekim Mills, Amerikan toplumunda “para, milyonu bulunca, günah kalmaz” (1974: 486), dendiğini aktarmıştır.

Mills, Amerikan toplumunda bir iktidar seçkinleri azınlığının var olmasını “kamu”nun bir “kitle toplumu” düzeyine indirgenmiş olmasıyla ilişkilendirmiştir (1974: 415). Mills’e göre, iktidar seçkinleri ile kitle

toplumu birbirinden ayrılmaz iki olgudurlar. Kamu toplumu ise, kitle toplumunun aksine, içinde iktidar seçkinleri diye ayrıcalıklı bir zümrenin ve azınlığın bulunmadığı toplumdur (1974: 455). Bilindiği gibi, 20. yüzyılda kamu toplumundan kitle toplumuna geçiş gerçekleşmiştir. Kamu, yapısal yönden değişiklik geçirdiğinden bireyler “kitle içindeki insanlar” durumuna gelmiştir. Bireyler, kendilerini “güçsüz ve zayıf” hissettiği bir ortam içinde bulmuşlardır (Mills, 2000: 89-90). Bireyler için çağımız “huzursuzluk ve aldırışsızlık çağı” olmuştur (Mills, 2016: 23). Kitle toplumundaki insanlar, sorunlarının ve zorluklarının anlamını ve temeldeki sebeplerini görüp anlamakta zorluk çekerler (Mills, 2000: 308). Kitle toplumunda yer alan birey, toplumda olup bitenleri görebilecek ve değerlendirebilecek durumda değildir. Dolayısıyla da sürdürdüğü hayatın gerçek niteliğini idrak etmekte zorluk çeker. Kitle toplumunda bireyin yaşadığı hayatta yaptıkları ve yapacakları kendisine ait kararlara bağlı değildir. Bu toplumda bireyler, gündelik hayatta her gün yaptıklarının ne olduğunu bilmezler ve sellerin önünde sürüklenen çakıl taşları gibi yaşarlar. Kitle bireyi, bağımsız olma isteği duyamayacak bir durumdadır. Kitle toplumunda yaşayış, bireylere kendi başına düşünme, kendi hayatını kendi bildiği ve istediği gibi yaşama imkânı bırakmamaktadır. Diğer yandan, kitle toplumunda yaşamak, bireylere güçsüzlük ve güvensizlik duygusu aşılar. Kitle toplumunda birey, nedenini ve niçinini tam anlayamadığı bir huzursuzluğa itilir, dayanışma içinde bulunan gruplar kurma imkânından yoksun kalır (Mills, 1974: 453-455). Kitle toplumunun üyeleri, politik olarak duyarsızlaşır, yani “siyasal sorunlara karşı ilgisiz bir yaşam sürdürür” (Mills, 1974: 484). Amerikan toplumu gibi kitle toplumlarında başkalarının fikirlerini ve kanaatlerini dinleyenler çok, buna karşılık kendi fikirlerini ve kanaatlerini ifade edebilenler azdır. İktidar kurumlarının ve resmi makamların görevlisi olan kimseler, kitleler üzerinde açık ya da örtülü yollardan etkide bulunurlar. Kişilerin karşılıklı ve özgür tartışma yoluyla kamuoyu yaratabilme özgürlükleri ise oluşmadan engellenir (Mills, 1974: 425).

Mills, kitle toplumunun inşasında kitle iletişim araçlarının rolüne dikkat çekmiştir. Mills, kitle toplumundaki problemlerin kaynağında kitle iletişim araçlarının olduğunu savunmuştur. Mills (1974: 436), “kitle haberleşme araçlarının bugün bir çeşit psikolojik bilgisizliğe (cehalete) yol açtığını ve bunun çeşitli görünümde ortaya çıktığını” bildirmiştir. Mills’e göre (1974: 436), kitle iletişim araçları, bireylerin dışsal dünyayla ve sosyal gerçeklerle ilgili ilk elden ve kendi başlarına edindikleri bilgilerin ve düşüncelerin oranını gitgide azaltır. Ayrıca “kitle haberleşme araçları, yeni yeni davranışlar edinmemiz, kendimizi bize söylenen tiplere benzetmemiz yönünden de etkin olabilmektedirler” (Mills, 1974: 440).

Mills, iktidar seçkinlerinin kitle haberleşme araçlarını önemsediklerini ve onların kendi ellerinde olmasını istediklerini dile getirmiştir. Ona göre (1974: 119), “iktidarları ve servetleri, sahip oldukları ünlerini aşacak ölçülere varan pek çoklarının yaptıkları ilk iş, kitle haberleşme araçlarına el atmak ya da bunları kendi denetimleri altına almak olmaktadır.” Kitle iletişim araçları, iktidar seçkinlerinin çıkarlarına göre bireylerin hayat biçimlerini düzenlemeye ve zihniyetlerini yönlendirmeye girişir. “Kitle haberleşme araçları bireylerin kendi dev ve küçük dünyalarından çıkıp daha büyük ve gelişkin dünyalara yükselmelerine yaramadığı gibi, kendi dünyalarında kendi başlarını dinleyip sorunlarına kendilerince birtakım çözümler bulmalarını da güçleştirmektedirler” (Mills, 1974: 441).

Kısaca, Mills, ekonomik, siyasal ve askeri alanlarda yoğunlaşan, şirketlerin, devletin ve ordunun egemenliğine vurgu yapan, eş deyişle, işadamları, politikacılar ve askerler gibi ana öznelere meydana gelmiş olan iktidar seçkinlerinin gücünün artmasında kitle iletişim araçlarının manipüle edici rolünün olduğunu iddia etmiştir. Mills’in (1974: 442) ifadesiyle, “günümüzdeki örgütlenme ve işleyiş biçimiyle Amerikan toplumundaki kitle haberleşme araçları, Amerikan toplumunun bir kitle toplumuna dönüşmesinde başlıca etken olmuş; hatta daha ileri giderek, servet ve iktidar sahibi seçkinlerin en önemli iktidar araçlarından biri haline gelmiştir. Gerçekten, günümüz Amerikan toplumundaki kitle haberleşme araçlarının sahip ve üst yöneticilerinin ya iktidar seçkinlerinden olduğu ya da iktidar seçkinlerinin en değerli ‘hizmetkârları’ arasında yer aldıkları görülmektedir.”

Son tahlilde, Mills, toplumda iktidarın yapısını ve mantığını çözümlerken dikkatleri iktidar seçkinleri üzerine yoğunlaştırmıştır. Mills, iktidar seçkinlerinin askeri seçkinler, yönetici seçkinler ve iş seçkinlerinden meydana geldiğini, bunlar içinde en etkin olanının ise askeri seçkinler olduğunu düşünmüştür. Mills, Amerikan toplumunda sayıları çok az olan iktidar seçkinlerinin sadece Amerika’ya değil, aynı zamanda, tüm dünyaya hükmettiğini belirtmiştir. Mills, iktidar seçkinlerinin kitle iletişim araçlarını kontrol ederek insanlık üzerinde tahakküm kurduğunu söylemiştir. Böylece, Mills, 1950’lerdeki söz konusu fikirleriyle günümüze önemli ölçüde ışık tutmuştur.

3. FOUCAULT'NUN "İKTİDAR İLİŞKİLERİ" OLARAK "İKTİDAR"A İLİŞKİN TEMEL ARGÜMANLARI

Foucault, felsefenin ve çağdaş sosyolojinin dev isimlerinden biridir. Çağımızın en büyük düşünce ustaları arasındadır. Foucault, sosyoloji literatüründe genellikle "modern kültürel ikon" (O'Farrell, 2005:1), "postmodern kuramın ikonu" (Katz, 2017: 173), "postmodern sosyal kuramın öncüsü" (Ritzer & Stepnisky, 2013: 194), "dünyanın en ünlü tek entelektüeli" (J. Miller'dan akt.; Ritzer, 2012: 476), "modern zamanların en sansasyonel filozofu" (Strathern, 2016: 11) olarak tanımlanmıştır.

Foucault'nun üzerinde durduğu ayrıcalıklı konu ve merkezî terim, "iktidar"dır. "Foucault'nun bakış açısına göre, esas problem 'iktidarın' herhangi bir şekilde bir problem olarak gösterilmemiş olmasında yatmaktaydı" (Lemke, 2015: 89). Foucault'ya göre, iktidar açıklanması gereken bir şeydir. Foucault, ne zaman çağdaş toplumların yaşadıkları deneyimler ya da yapmış olduğu araştırmalar üzerine düşündüğünde "iktidar" sorunuyla karşılaştığını ifade etmiştir (Foucault, 2004: 156). Foucault, iktidarın genel ve incelikli stratejileriyle ve mekanizmalarıyla yeterince incelenmediğini iddia etmiştir (Foucault, 2003: 35). İşte, bu yüzden, Foucault, çözümlemelerinin merkezine "iktidar"ı yerleştirmiştir. Foucault, toplumu, tarihi, hakikati, bilgiyi, bedeni, cinselliği, kliniği, tımarhaneyi ve hapisaneyi iktidar sözcüğü çerçevesinde tahlil etmiştir. Bu hususta, Foucault (2000a: 187), şunları yazmıştır: "Farklı iktidar mekanizmalarının toplumumuzda, bizim aramızda, içimizde ve dışımızda işleyiş tarzını belirtmeyi tercih ediyorum. Bedenlerimizin, gündelik davranışlarımızın, cinsel tavırlarımızın, arzumuzun, bilimsel ve teorik söylemlerimizin kendi aralarında ilişkili birçok iktidar sistemine nasıl bağlandığını bilmek istiyorum."

Foucault, iktidarın "politik iktidarla" özdeşleştirilmesini ve iktidar analizinin "devlet kurumlarına yoğunlaşmasını" sorgulamıştır (Lemke, 2015: 15). Başka bir deyişle, Foucault'nun "iktidar"dan kastettiği "devlet iktidarı" ya da "siyasi iktidar" değildir. Foucault'nun (1993: 98-99) iktidardan kastettiği şey, aynı zamanda, bir kurum ya da bir yapı da değildir. Foucault, iktidardan bir toplumdaki karmaşık bir stratejik durumu kastetmiştir. Foucault, "iktidar derken, belli bir devlet içinde vatandaşların bağımlılığını garanti eden kurum ve aygıtlar bütünü olan -büyük i ile yazılan- İktidar'dan söz etmek istemiyorum" (1993: 98), demiştir. Foucault (2017: 105), "iktidar benim için -sanırım bu açık- bir madde, bir akışkan, metafizik bir makam ya da bunun gibi bir şey değildir. İktidarın ilişkilerden ve insanlar arasındaki güç ilişkilerinden ibaret olduğunu düşünüyorum", şeklinde bir belirleme yapmıştır. Foucault'ya göre, iktidar, "bir kuvvetler ilişkisi"dir. Yani her kuvvet ilişkisi bir "iktidar ilişkisi"dir (Deleuze, 2013: 89).

Foucault, bir güç ilişkisi olarak iktidarın kaynağını ve hangi alanlarda etkin olduğunu detaylı bir biçimde çözümlemiştir. Kendi ifadesiyle, "iktidar nereden geliyor, nereye gidiyor" diye değil, 'İktidar nereden geçiyor, bu nasıl meydana geliyor, tüm iktidar ilişkileri nelerdir, toplumumuzda uygulanan belli başlı iktidar ilişkilerinin bazıları nasıl tarif edebiliriz?' diye sormak gerekir. Demek ki iktidarı hükümet anlamında, devlet anlamında kullanmıyorum. Şunu diyorum: Farklı kişiler arasından, bir aileden, bir üniversiteden, bir kıışladan, bir hastaneden, bir tıbbi muayenehaneden geçen iktidar ilişkileri vardır" (Foucault, 2000a: 233-234). Demek ki, Foucault, "iktidar" sözcüğünden daha çok "iktidar ilişkileri"ni kastetmiştir. Başka bir deyişle, Foucault, "iktidar" sözcüğünü, "iktidar ilişkileri"ni kısaltmak için kullandığını bildirmiştir. Foucault, "iktidar ilişkileri"nden, bir insanın başkasının davranışlarını yönlendirmeye çalıştığı ilişkiyi kastetmiştir (2000b: 235). Foucault, iktidar ilişkilerinin bireylerin başkalarının davranışlarını yönlendirmeye ve belirlemeye çalışmasını sağlayan stratejiler olduğu için iktidar ilişkisi olmayan toplumun olamayacağını ileri sürmüştür (2000b: 244). Dolayısıyla, Foucault, toplumu iktidar ilişkileri çerçevesinde ele almıştır. Foucault, toplumun "iktidar ilişkilerinin şekillendirdiği, disiplinin belirli formlarına sahip" (Elliott, 2017: 116) olan bir gerçeklik olduğunu belirtmiştir.

Foucault'ya göre, iktidar, ilişkiler demektir. Başka bir deyişle, iktidar, az çok örgütlenmiş, piramit gibi, koordine edilmiş bir ilişkiler yumağı anlamına gelir (2000a: 124). İktidarın işleyişini saf şiddet ya da sıkı baskı olarak anlamamak gerekir. İktidar, karmaşık ilişkilerden meydana gelir. Bu ilişkiler, bir rasyonel teknikler bütünü kapsar (Foucault, 2017: 41). İktidar, bireyleri birbirleriyle ilişkiye sokan şeydir. Bu ilişki, sadece bir anlatımın iletilmesi değil, aynı zamanda, birbirleri üzerinde etkide bulunmalarını ve birbirlerini "yönetmelerini" sağlayan belli bir biçim altındadır. Bu noktada, anne ve babalar çocuklarını, öğretmen öğrenciyi, metres sevgilisini yönetir. Yine bir konuşma içinde, bir dizi taktik ile taraflar birbirini yönetir (Foucault, 2000a: 323-324). Kısa, toplumlarda yönetim noktaları ya da alanları vardır. Kadınlar erkekler tarafından, çocuklar ebeveynler tarafından, öğrenciler öğretmenler tarafından ve ulus hükümet tarafından yönetilir (Foucault, 2017: 105).

İktidar, bir töz ya da esrarengiz bir şey değildir. İktidar, yalnızca bireyler arasındaki bir tür ilişkidir. Zincire vurulup dövülen bir insan kendisi üzerinde güç uygulamasına maruz kalmıştır. Fakat bu iktidar değildir. Ancak, o şahıs ölümü tercih ederek ağzını açmamakta ısrar etmek gibi kesin bir tavır koyabileceği durumda konuşmaya kışkırtılabilmişse, o takdirde belli bir biçimde davranmaya itilmiş demektir. Bu durumda söz konusu kişinin özgürlüğü iktidara tabi olmuş, yönetime boyun eğmiştir. İnsanlar arasındaki bütün ilişkilerde iktidarı belirleyen çok sayıda faktör vardır. Fakat akılcılaştırma iktidar üzerinde hiç durmaksızın çalışır ve spesifik şekiller alır. Bu, iktisadi sürece özgü akılcılaştırmadan ve bilimsel söylemin rasyonelleşmesinden farklıdır. Çünkü bireylerin bireyler tarafından yönetilmesi (bunlar ister küçük gruplar ister büyük gruplar olsun; iktidar ister erkekler tarafından kadınlar üzerinde, yetişkinler tarafından çocuklar üzerinde, bir sınıf tarafından diğer bir sınıf üzerinde, bürokrasi tarafından nüfusun tamamı üzerinde uygulansın), neticede belli bir rasyonalite çeşidi gerektirir fakat asla araçsal şiddet gerektirmez (Foucault, 2000b: 55).

Foucault'ya göre, iktidar, topluma dağılmış olup, bir ağ niteliği taşımakta ve iplikleri her yere uzanmaktadır (Lechte, 2006: 208; Sarup, 1995: 92). İktidar, sayısız noktalardan çıkar ve hareketli bağıntılar içinde işler (Foucault, 1993: 99). İktidar, bütün sosyal bünyenin içinden geçen üretken bir ağıdır (Foucault, 2000a: 70). Bütün toplumlarda birçok iktidar ilişkisi, sosyal gövdeye nüfuz eder, onu oluşturur ve karakterize eder (Foucault, 2000a: 102).

Toplumda iktidar ilişkileri, her yerden geçer (Foucault, 2000b: 161). Bir toplumda oldukça fazla, çeşitli ve farklı düzeylerde iktidar ilişkileri bulunur (Foucault, 2000c: 275). Foucault'ya göre, tüm ilişki biçimleri, iktidar ilişkisinden doğar. Meselâ, ebeveynler ve öğretmenler bile çocukları sosyalleştirirken onların itaat etmelerini sağlarlar. Meslek kolları, bireylerin önüne sınavlar koyar. Böylece bireyin o mesleğe kabul edilmesi için gerekli bilgilere sahip olup olmadığına bakar (Belsey, 2013: 75). Foucault, iktidar ilişkilerinin bir kadınla bir erkek arasında, bilenle bilmeyen arasında, ana babayla çocuklar arasında var olduğunu belirtmiştir. Foucault, toplumda binlerce iktidar ilişkisi ve sonuç olarak güç ilişkilerinin, dolayısıyla küçük çatışmaların, bir anlamda mikro mücadelelerin bulunduğunu vurgulamıştır (Foucault, 2003: 175-176).

Foucault'ya göre, iktidar ilişkileri, kendi başına iyi ya da kötü değildir fakat “tehlikeli”dir (Lemke, 2015: 39). Çünkü ona göre, iktidar, halkların hayatlarını işletir. İktidar, bireylere her türlü şeyi yaptırır. Onların hayatlarını biçimlendirir. Neleri yapmaları neleri yapmamaları gerektiğini buyurur. İktidar, bireyin hayat alanının çerçevesini belirler. Foucault'nun (2002: 38-39) deyişiyle, “iktidar durmaksızın sorar, bizi sorguya çeker, durmadan soruşturur, kaydeder; gerçeklik arayışını kurumsallaştırır, bunu meslekleştirir, ödüllendirir. ... İktidar kurallarına ve gerçek söylemlerin iktidarına bağlı olarak bizler yargılanırız, mahkûm ediliz, sınıflandırılırız, görevlere zorlanırız, belirli bir yaşam biçimine ya da belirli bir ölme biçimine adanırız.” Foucault'ya göre (1993: 51), iktidar, sorgular, gözetler, izler, gözler, karıştırır ve yoklar. “İktidar sorgulamaktan, bizi sorgulamaktan vazgeçmez; araştırmaktan, kaydetmekten vazgeçmez” (Foucault, 2000a: 103). İktidar, dışlar, bastırır, püskürtür, maskeler, soyutlar, sansür eder ve saklar (Foucault, 1992: 243). İktidar ilişkileri, beden üzerinde doğrudan bir müdahale meydana getirir, bedeni kuşatır, damgalar, terbiye eder, işe koşar, törenlere zorlar ve ona azap çektirir (Foucault, 1992: 31).

Foucault, iktidarın bütün yurttaşlar aracılığıyla devamlı olarak icra edilen bir şey olduğunu ileri sürmüştür. Foucault, toplumsal gövdenin tamamının iktidarın kendi kendisine uygulandığı yer olarak belirlediğine dikkat çekmiştir (2012: 159). Bu noktada, Foucault'ya göre (1993: 99), “iktidar her yerde hazır ve nazırdır. ...İktidar her yerdedir; her şeyi kapladığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir. Ve iktidar, sürekli, tekrarlı, cansız, kendi kendini yeniden üreten her şeyiyle, bütünün, tüm bu hareketliliklerinden yola çıkarak beliren, bunların her birini destek alan ve geri dönerek onları sabitleştirmeye çalışan, bir sonucudur.” İktidar, tek bir yerde işlemez. İktidar, aile, erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiler, cinsel yaşam, delilere karşı davranış tarzları gibi çok sayıda yerde işler (Foucault, 2000a: 191).

Beri yandan, Foucault, 18. yüzyıldan itibaren kapitalizmin gelişmesi ve modern toplumun inşa edilmesiyle birlikte, iktidarın nüfus ile ilgilendiğini, cinselliği denetim altına aldığını, bireyin bedenine ve hayatına yöneldiğini vurgulamıştır. Foucault, 18. yüzyılda iktidar tekniklerinin büyük yeniliklerinden birinin iktisadi ve siyasal bir sorun olarak “nüfus”un ortaya çıkması olduğunu belirtmiştir. Foucault, bu yüzyılda hükümetlerin sadece uyruklarla ve halkla değil, doğum, doğurganlık, yaşam süresi, sağlık durumu, hastalıkların sıklığı, beslenme ve ölüm gibi değişkenleri içeren nüfus ile karşı karşıya olduklarının farkına vardıklarını bildirmiştir (1993: 31). Böylece, birey ve onun bedeni iktidarın ilgisini çekmeye başlamıştır.

Foucault'ya göre, beden, iktidar tarafından kuşatma altındadır ve “hepimizin bedeninde iktidar vardır” (2002: 44). Hayat, iktidar tarafından ele geçilmiştir. Canlı bir varlık olarak insan üzerinde bir iktidar kurulmuş, “biyolojik olanın devletleştirilmesi” gerçeği ortaya çıkmış, “biyo-iktidar” belirginleşmiştir

(Foucault, 2002: 245-259; Foucault, 2015a). Foucault'ya göre, eskiden sadece tebaa vardı, yani malları ve hayatları ellerinden alınabilen hukuksal tebaa vardı. Günümüzde ise, bedenler ve nüfuslar söz konusudur. İktidar, bedene ve hayata yönelmiştir. Hayat, iktidarın alanına girmiştir (Foucault, 2000b: 152-153). Foucault'ya göre, bir zamanlar bedeni/vücudu paramparça eden iktidar, bugün bedeni kontrol altına alarak düzenli hale getirmiştir (Strathern, 2016: 89). İktidar, bireyin ve onun hayatının içine sızmıştır. Foucault'nun (2000a: 107) belirttiği gibi, "iktidar bireyleri geçiş yolu olarak kullanır, bireylere uygulanmaz. Dolayısıyla bireyi temel bir çekirdek, ilkel bir atom, iktidarın uygulandığı ya da cezalandırdığı çoğul ve atıl bir şey olarak; iktidarı da bireyleri böylece bastıran ya da parçalayan bir şey olarak düşünmemek gerekir. Aslında bir bedenin, hareketlerin, söylemlerin, arzuların bireyler olarak tanımlanması ve kurulması tam olarak iktidarın birincil etkilerinden biridir. Yani birey iktidarın dışında ve karşısındaki şey değil, bence iktidarın birincil etkilerinden biridir. Birey iktidarın bir etkisi ve aynı zamanda, bir etkisi olduğu ölçüde de aracıdır: İktidar kurduğu birey üzerinden işler."

İktidar, dolaşımda olan bir şeydir. İktidar, işler. İktidar, ağ şeklinde işler. Bu ağ üzerinde bireyler dolaşırlar, iktidara katlanırlar, iktidarı uygularlar ve iktidarın aracı olurlar. İktidar, bireylerden düz geçiş yapar. İktidar, bireylerin bedeninden geçiş yapar ve yayılır (Foucault, 2002: 43-44). Başka bir deyişle, iktidar, bir ağ şeklinde varlığını sürdürür. Bu ağda insanlar, hem dolaşıma girerler hem de ona boğun eğmek ve onu uygulamak zorunda kalırlar (Foucault, 2000a: 107). Bu bağlamda, Foucault (2000a: 107-108), şunları yazmıştır: "İktidar, ağ kurar, işler, dolaşımdadır" dediğimde bu belki bir noktaya kadar doğrudur; aynı şekilde, 'Hepimizin kafasında faşizm var' ve daha temel olarak 'Hepimizin içinde iktidar var' da denebilir. İktidar, en azından belli bir ölçüde, bedenimizden geçer ya da bedenimizde açığa çıkar." Bedene hâkim olma, iktidarın bedeni kuşatmasıyla, yani jimnastik, idmanlar, kas geliştirme ve güzel bedenin yüceltilmesiyle vb. yollarla elde edilebilmiştir. İktidar, insan bedeninin içinde büyük bir mesafe katetmiştir (Foucault, 2003: 39).

Uzun lafın kısası, modern dünyada iktidar, bireyleri kuşatmıştır. İktidar, bireylerin bedenine, genlerine ve hücrelerine girmiştir. "İktidar ilişkileri bedenlerin içine nüfuz eder" (Foucault, 2003: 106). Foucault'nun analizleri doğrultusunda iktidar, birey üzerinde despotik bir güç olmuştur. İktidar, modern toplumu bir hapisane haline getirmiştir. Modern toplumda iktidar, bireylerin benlikleri, kişilikleri, bedenleri ve davranışlarını denetim ve gözetim altına almıştır. Modern toplumda herkes "iktidarın gözü" tarafından izlenmeye ve kayıt altına alınmaya başlamıştır.

Sonuç olarak, Foucault, iktidarın "stratejik oyunlar" (2000b: 244) olduğunu, amacının iktidarın nasıl tahakküm uyguladığını ve kendine itaat ettirdiğini araştırmaktan ibaret bulunduğunu söylemiştir (2003: 246). Foucault, iktidarın bireyin ve onun bedenini ağır, etkili ve titiz bir biçimde kuşattığını bildirmiştir. Dolayısıyla okullarda, hastanelerde, kışlalarda, atölyelerde, konutlarda ve ailelerde rastlanılan korkunç disipline edici rejimler buradan kaynaklanmaktadır (Foucault, 2003: 41). Başka bir anlatımla, "okulda, orduda, fabrikada disiplin hüküm sürer. Bunlar aşırı rasyonel tahakküm teknikleridir" (Foucault, 2000a: 176). Foucault, iktidarın gündelik hayatın her alanında olduğunu dile getirmiştir. Foucault, ailede, iki sevgili arasında, büroda, atölyede ve tek yönlü sokaklarda iktidarın varlığından ısrarla söz etmiştir. Foucault, milyonlarca küçük iktidarın toplumun dokusunu oluşturduğunu, bireylerin ise tezgâhtaki kumaş olduğunu belirtmiştir. Foucault, iktidarın her yerde olduğunu, dolayısıyla direnişin de her yerde olması gerektiğine inanmıştır (Veyne, 2014: 119). Foucault'ya göre, iktidarın her bir köşeye nüfuz etmesi, aslında her yerde direnişle karşılaşması demektir (Bernauer, 2005: 261). Foucault (2000b: 237), "iktidar her yerde olduğu için özgürlüğe yer yok", şeklindeki anlayışa karşı çıkmıştır. Foucault, "iktidarın olduğu yerde direnme vardır" (1993: 101), demiştir. Görüldüğü üzere, Foucault, iktidarın neliğini ve ruhunu en detaylı ve somut bir biçimde açıklamıştır. Foucault, muhalif ve aykırı duruşuyla, bireylere, gündelik hayatlarının her alanına nüfuz eden iktidar ilişkilerine karşı direnmenin gerekli olduğunu açıkça söylemiştir.

4.GOFFMAN'IN "BÜTÜNCÜL KURUMLAR" OLARAK "İKTİDAR"A DAİR TEMEL FİKİRLERİ

Çağdaş teorisyenlerden Randall Collins, Goffman için "entelektüel gelişmeye en fazla katkısı olan sosyolog" (Wallace & Wolf, 2004: 266), demiştir. Clifford Geertz, Goffman'ı "en meşhur Amerikan sosyoloğu" olarak görmüştür (Burns, 2002: 3). Goffman, sosyoloji kuramı içinde "kült" bir figür/şahsiyet olarak kabul edilmiştir (Ritzer, 2012: 232; Ritzer & Stepnisky, 2013: 124).

Çok yönü bir sosyolog olan Goffman'ın üzerinde durduğu konular arasında bireylerin hayatını biçimlendiren iktidar mekanizması olarak sosyal kurumlar önemli bir yer tutmaktadır. Goffman, "iktidar"ın temel birimleri olarak sosyal kurumlara yoğunlaşmıştır. Goffman, "iktidar"ı sosyal kurumlar, özellikle de "bütüncül kurumlar" çerçevesinde ele almıştır. Goffman, sosyal kurumların birer iktidar aracı olduğunu belirtmiş,

onların baskıcı ve kısıtlayıcı yönlerine odaklanmıştır. Goffman, sosyal kurumların bireyi ve onun dünyasını baskı altına alan yerler olduğunu ileri sürmüştür. Bu hususta, Goffman (2009: 222), “bir toplumsal kurum belli türde bir faaliyetin düzenli olarak gerçekleştiği, algıyı kısıtlayan sabit engellerle çevrili bir yerdir”, demiştir. Goffman, sosyal kurumları, teknik, siyasal, yapısal, kültürel ve dramaturjik açılardan incelemiş, onları “kapalı sistemler” olarak ele almıştır (2009: 223-224). Bu bağlamda, Goffman, bireyin hayatını kuşatan ve onu tahakkümü altına alan “bütüncül kurumlar”dan (“total kurumlar”dan) ayrıntılı olarak söz etmiştir.

Goffman, benliğin, insan hayatının tepeden tırnağa denetleyen hapishaneler ve psikiyatri hastaneleri gibi bütüncül kurumlarda nasıl kelepçe edildiğini çözümlenmiştir (Branaman, 2017: 145). Goffman, her kurumun üyelerinin çıkarlarından ve zamanından bir parçayı ele geçirdiğini belirtmiştir. Goffman, her kurumun kuşatıcı eğilimlerinin bulunduğu altını özenle çizmiştir. Goffman, bu kurumların kuşatıcı ya da total karakterinin dışarıyla kurulan sosyal ilişki karşısındaki engelle, bilhassa da fizikî bir yapı içinde tesis edilmiş kilitli kapılar, yüksek duvarlar, dikenli teller, uçurumlar ya da çalılıklar gibi, kurumdan ayrılmanın karşısındaki engellerle sembolleştirildiğini vurgulamıştır. Goffman’ın araştırdığı ve bütüncül kurumlar olarak adlandırdığı bu yapılar ve onların genel nitelikleridir (2015: 16). Goffman’a göre (2015: 11), “total kurum, toplumun genelinden oldukça uzun bir süre için koparılmış ve benzer bir durumda olan çok sayıda bireyin, kurum tarafından kuşatılmış ve resmî surette düzenlenmiş bir yaşam döngüsü sürdürdüğü bir ikamet ve çalışma yeri olarak tanımlanabilir.”

Goffman, akıl hastaları, tüberküloz hastaları, mahkûmlar, manastıra kapanmış keşişler ve rahibeler üzerine çalışmıştır. Bu çerçevede, Goffman, bireyin dış dünyadan fiziksel ve sembolik olarak ayrıldığı, ikamet ve kapanma mekânlarına atıfta bulunan bütüncül kurumlar, yani “tam gözetim kurumları” sözcüğünü geliştirmiştir (Reynolds & Herman, 2009: 173).

Goffman, birey üzerinde iktidar kuran bütüncül (total) kurumları beşe ayırmıştır. Bütüncül kurumların ilki, âciz ve zararsız olarak görülen bireylerin bakımı için tesis edilen kurumlardır. Bu kurumlar, yaşlı, yetim, kör ve muhtaç bireylere barınma hizmeti verirler. Bütüncül kurumların ikincisi, kendilerine bakamayan ve toplum için tehdit oluşturdukları düşünülen bireylerin bakımı için inşa edilmiş yerlerdir. Bütüncül kurumların üçüncüsü, topluluğu, topluluğa karşı olduğu düşünülen tehlikelerden korumak için kurulan kurumlardır. Toplama kampları, esir kampları, ıslahevleri ve hapishaneler, bu kurumlara örnek olarak verilebilir. Bütüncül kurumların dördüncüsü, işe benzeyen görevlerin daha iyi yerine getirilmesi için inşa edildiği iddia edilen ve kendilerini sadece bu araçsal dayanaklar üzerinde meşrulaştıran kurumlardır. Bu kurumlar, yatılı okullar, çalışma kampları, gemiler ve askerî kışlalardır. Bütüncül kurumların sonuncusu ise, çoğunlukla dindar bireyler için hizmet veren ve inzivaya çekilme yerleri olarak tasarlanmış kurumlardır. Zaviyeler, tekkeler ve manastırlar, bu kurumlara örnek olarak verilebilir (Goffman, 2015: 16-17).

Goffman, bütüncül kurumların, “zoraki topluluklar” olduğunu öne sürmüştür. Burada üyelerin hayatlarının bütünü kılı kırk yaran düzenlemelere konu olur. Goffman’a göre, yatılı okullar, askerî kışlalılar, hapishaneler ve akıl hastaneleri, bütüncül kurumlar modeline uymaktadır. Bütüncül kurumların sakinleri, gece gündüz gözetim altında tutulurlar. Söz konusu kurumlarda kurallardan sapanlar hemen tespit edilir ve cezalandırılır (Bauman, 1998: 98-99).

Goffman’a göre, bütüncül (kapsayıcı) kurumlar, sadece sınırlayıcı değil, aynı zamanda, buralarda yaşayan insanlar için de tehlikelidir. Çünkü bu kurumlar, her zaman insanların hayatlarının bütünüyle yıkılması ihtimalini de taşırlar. Goffman’a göre, bütüncül kurumların bir tipi olan akıl hastaneleri, birileri tarafından yönetilen sosyal örgütlerdir. Akıl hastaneleri, özel bir personelin yürüttüğü terapi denilen bir rejimle idare edilir (Tekelioğlu, 1999: 32-33). Goffman’a göre (2015: 365), “akıl hastanesini, geliştiği yakın dönem tarihsel bağlam içinde, toplumsal olarak sorunlu kişilerden oluşan muhtelif gruplara ikametgâh sağlamak üzere tasarlanmış kurumlar ağı içinde düşünmemiz gerekir.”

Goffman’a göre, bütüncül kurumlara kapatılan kişiler ile orada görev yapan personel arasında ciddi problemler, özellikle de düşmanca ilişkiler yaygındır. Her iki taraf birbirine düşmanca ve önyargıyla yaklaşır. Goffman’ın (2015: 19) ifadesiyle, “total kurumlarda, yerinde bir kullanımla, kuruma kapatılmış kişiler olarak adlandırılan ve kontrol altında tutulan geniş grupta, sayıca daha az olan denetleyici personel arasında temel bir yarıklık vardır. Kapatılmış kişiler genel olarak kurumda yaşarlar ve duvarların dışında kalan dünyayla sınırlı bir iletişim kurarlar. Personel genellikle günde sekiz saat çalışır ve dış dünyayla toplumsal olarak bütünleşir. Her grup ötekini dar ve düşmanca stereotiplerle kavramaya meyillidir. Personel, kapatılmış kişileri genellikle öfkeli, ketum ve güvenilmez bulurken; kapatılmış kişiler, personeli, başkalarını küçümseyen, onlara söz hakkı tanımayan ve kötü davranan kişiler olarak kabul eder. Personel kendisini

üstün ve haklı görmeye; kapatılmış kişilerse, en azından bazı yönlerden, kendilerini aşağı, zayıf, kabahatli ve suçlu hissetmeye eğilimlidir.”

Sözün kısası, Goffman, bireyin toplum tarafından kontrol edildiğini ve onun her şeyinin kayıt altına alındığını belirtmiştir. Goffman'a göre (2014: 102), “birey, her zaman kayıt altına alınabilecek bir varlıktır- ona mahsus bir sicil defteri her zaman olacaktır.” Bu noktada, Goffman, akıl hastaneleri, özel bakımevleri, tam teşekküllü hastaneler, eski muharipler için bakımevleri, hapisaneler, zihinsel engelliler için bakımevleri, klinikler, çalışma çiftlikleri, yetimhaneler ve huzurevlerinden ibaret olan bütüncül kurumlara yönelmiştir (Goffman, 2015: 365-366). Goffman, bütüncül kurumların birey üzerinde kurduğu tahakkümü gündeme getirmiştir. Goffman, bütüncül kurumların bireyin hayatını ele geçirdiğini belirtmiştir. Goffman, bütüncül kurumların modern dünyada yeni türden bir iktidar olduğunu ileri sürmüştür. Goffman, toplumun her yanına yayılan bütüncül kurumların her birinin kendi üyelerinin üzerinde tam bir iktidar kurduğunu savunmuştur.

5. SONUÇ

Mills, “iktidar seçkini” terimini popüler hale getirmiştir (Bruce & Yearley, 2006: 241). Mills, bir “iktidar seçkini”nin birleşik ifadesine dayanan bir kurumsal siyasal iktidar teorisi geliştirmiştir (Berberoglu, 2009: 126). Mills, farklı alanlardaki seçkinlerin bütünleşmiş düzeni olarak Amerika'daki iktidar yapısını izah etmiştir (Abercrombie & Hill & Turner, 2006: 251). Mills, Amerika'daki iktidar seçkinlerinin siyasetten, ekonomik çevrelerden ve askerî üst çevrelerden gelen kimselerden meydana geldiğini iddia etmiştir (Mills, 1974: 384). Mills'e göre, başta Amerika olmak üzere tüm dünyayı iktidar seçkinleri yönetmektedir. Mills, 1950'lerde, “iktidar seçkinleri dediğimiz kimseler Amerikan toplum yapısında en stratejik mevkilerde bulunmakta; dünyanın en güçlü devletindeki en güçlü kurumlara komuta etmekte; tüm insanlık için son derece 'vahim' sonuçlara yol açacak kararlar bile alabilecek durumda bulunmaktadırlar” (1974: 399), diyerek günümüze ışık tutmuştur. Mills'e göre, iktidar seçkinleri, insanlığa karşı suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş pervasız kişilerden meydana gelir. “Mills için, Hiroşima'ya atom bombasının atılması Amerika'daki iktidar seçkinlerinin güçlerinin derecesi ve tam sorumsuzluklarının bir göstergesidir” (Slattery, 2007: 257). Amerika'daki iktidar seçkinleri bugün de aynı şeyi yapıyorlar, kendi çıkarlarına göre hareket etmeyen ülkelerin üzerine bomba yağıdırıyorlar. Bugün dünyadaki bütün toplumların kaderi üzerinde Pentagon'un, Beyaz Saray'da oturanların ve küresel şirketlere sahip işadamlarının söz sahibi olduğu maalesef bir gerçektir. Günümüzde Amerikan saldırganlığını ve Amerika'nın kendisine muhalif ülkelere yönelik yaptığı tahribatları anlamak için Mills'in iktidar seçkinlerine ilişkin tezlerine yeniden bakmak gerekir. Mills'in iktidar seçkinlerine dönük tezleri, bugün de geçerlidir.

Foucault, iktidarın neliği üzerine kafa yormuştur. Çünkü Foucault, modern toplumlarda karşımıza hep bir “iktidar sorunu”nun çıktığını vurgulamış, bu hususta şöyle demiştir: “Hiçbir teorik sistemin -ister tarih felsefesi olsun, ister genel toplum teorisi veya hatta siyaset teorisi olsun- bu iktidar olgularını, bu iktidar mekanizmalarını, delilik, tıp, hapisane, vs. sorunlarında uygulanan bu iktidar ilişkilerini açıklayamaması sorundur bu” (Foucault, 2000a: 304). Foucault, iktidarın doğasını anlamak gerektiğini belirtmiştir. Foucault, sömürünün doğasını anlamak için 19. yüzyıla kadar beklemek zorunda kaldığını, iktidarın doğasının ise bugüne değin henüz tam anlamıyla kavranmamış olduğunu vurgulamıştır (Best & Kellner, 1998: 69). Foucault'ya göre, modern toplumda bireyler, hiçbir zaman iktidarın atıl ve onaylayıcı hedefleri değil, tam aksine her zaman iktidarın aracısızdırlar (2000a: 107). Foucault, insanın hem “yöneten” hem de “yönetilen” bir varlık olduğunu (1994: 101), yani iktidarın ürünü (2000a: 57) konumunda bulunduğunu bildirmiştir. Foucault'ya göre, modern dünyada iktidar, buyurur, emreder, öğretir, eğitir, dayatır ve kendi görüşlerini zihinlere kazır (2013: 146-147). İktidar, insanları uyutur, uyandırır, ne zaman yemek yiyeyeceğine, ne vakit dinleneceğine, hatta ne zaman tuvalete gideceğine bile karar verir. Foucault'ya göre (1993: 100), iktidar, aşağıdan gelir, yani iktidar daha çok üretim aygıtları, aileler, gruplar ve sosyal kurumlar içinde meydana gelen ve rol oynayan güç dengelerinin sonucunda ortaya çıkar. Deleuze'ün (2013: 100) de işaret ettiği gibi, Foucault'ya göre, iktidar, sayısız nokta temelinde hareket eden bir mekanizmadır. Foucault (1988: 12), “genellikle ‘iktidar’ın tezahürleri olarak tanımlayan şeyi çözümlmek için de kuramsal bir kayma gerekmişti: Bu da beni, daha çok, iktidarın icraatını eklemlenen çoğul bağlantılar, açık stratejiler ve ussal teknikler üzerine düşünmeye itmişti”, diye yazmıştır. Foucault'ya göre, iktidar, sosyal sistem boyunca sözde “mikro-iktidar” ağlarında kılcal damarlar ile yayılan karmaşık bir stratejidir (Tekelioğlu, 1999: 130). Foucault (2015: 216), “stratejik iktidar ilişkileri alanı olarak yönetimsellik”ten söz etmiştir.

Goffman, iktidar çözümlemesinde bütüncül kurumları esas almıştır. Goffman, bireyi, elbiselerini ve kişisel eşyalarını ortadan kaldıran ve tektip kıyafet giydirilmek suretiyle o kurumun kişisi haline getiren hastaneler gibi totaliter, yani bütüncül kurumları çözümlenmiştir (Richter, 2012: 184). Goffman, bireylerin, toplumdan tecrit edilmiş olarak kapalı ve bazı metotlara göre yönetilen hayat sürdürdükleri bir yer (akıl hastanesi gibi) olan

“bütüncül kurumlar” sözcüğünü icat etmiştir (Wallace ve Wolf, 2004: 267). Goffman, bütüncül kurumlar sözcüğü ile “insan hareketlerinin bürokratik araçlarla kısıtlandığı” (Marshall, 1999: 761) kurumlara işaret etmiştir. Goffman, bütüncül kurumlarda bireylerin aşağılandığını iddia etmiştir. Akıl hastanelerinde hastaların tüm yemekleri kaşıkla yemeye zorlanması, askeri hapishanelerde yerleşkeye bir subay geldiğinde kapatılmış kişilerin “hazır ola geçmeleri”nin istenmesi, bazı dinî kurumlarda ayak öpme gibi klasik günah çıkarma işlemleri, kapatılmış kişilerin küçük düşürücü söz ve hakaretlere maruz kalmaları, müstehcen isimlerle çağrılmaları vb. bütüncül kurumlarda bireyin aşağılandığına ilişkin örneklerdir (Goffman, 2015: 34-35). Goffman, bütüncül kurumlarda aşağılamaların çeşitli gerekçeler üzerinden resmi olarak rasyonelleştirildiğini belirtmiştir (2015: 57).

Goffman, iktidar sorunu tahlilinde tıpkı Foucault’un gibi, modern dünyada ön plana çıkan gözetleme ve kapatma kurumlarına yoğunlaşmıştır. Ali Akay’ın (1999: 11) deyişiyle, “kapatılma mekânları ve kurumları, dışlanma mekanizmaları Foucault için olduğu kadar Goffman için de önemlidir.” Foucault, fabrikaları, hapishaneleri, hastaneleri, okulları ve kışlaları, “kapatma” kurumları olarak adlandırmıştır (Bidet, 2016: 59). Foucault, psikiyatri klinikleri, hastaneler, hapishaneler ve okullar gibi çeşitli kurumların bireyleri modern özneler olma konusunda disipline sokan bilgi yığınlarını nasıl ürettiklerini incelemiştir (Hitchcock, 2013: 201). Foucault, özünde aynı işleyiş ilkelerine ve modellerine itaat eden kurumları; okullar, yetimhaneler ve yetiştirme yurtları gibi pedagojik kurumları; hapishane, ıslahevi ve çocuk ıslahevi gibi ıslah edici kurumları; hastane ve psikiyatri hastanesi gibi kurumları, kısacası, Amerikalıların “sığınaklar” diye adlandırdığı ve Goffman’ın analiz ettiği şeyi, hem ıslah edici hem de tedavi edici kurumlar olarak nitelemiştir. Foucault, günümüzde söz konusu kurumların amacının bireyleri dışlamak değil, sabitlemek olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin, okul, bireyleri kapatırken dışlamaz. Okul, bireyleri bir bilgi aktarım aygıtına bağlar. Psikiyatri hastanesi, bireyleri dışlamaz. Psikiyatri hastanesi, bireyleri bir ıslah aygıtına ve normalleştirme aygıtına bağlar. İslahevi ya da hapishane de aynı şeyi yapar (Foucault, 2000c: 243-245). Ancak hemen belirtelim ki, Foucault’nun, insan hayatı ve düşüncesini hapseden kapatılmaları keşif ve tarif etmedeki keskin kabiliyeti diğer çağdaş sosyal teorisyenlerin hiçbirinde yoktur. Çünkü Foucault, oldukça kapsamlı bir biçimde Akıl Çağı’nda delilerin kapatılması, tımarhanedeki hastaların çocuk statüsüne mahkûm edilmesi, mahkûmların cezaevlerine tıklması, insan bilimlerinde düşüncenin tutsak edilmesi ve insan kimliğinin cinsel kendilik hücrelerine hapsedilmesi, yani kapatılma takımadalarında yaşamaya mahkûm edilen insanları incelemiştir (Bernauer, 2005: 30). Goffman ise, bireyi toplumdaki koparan ve kuşatan bütüncül kurumlar, özellikle de akıl hastaneleriyle ilgilenmiştir. Hapishane ve akıl hastanesi gibi bütüncül kurumlarda “kapatılmış kişinin dünyası” üzerine odaklanmıştır (Goffman, 2015: 11). Goffman, tıpkı Foucault gibi, bir bütüncül kurum olarak daha çok akıl hastaneleri üzerine araştırmalar yapmıştır. Goffman’ın (2015: 215) deyişiyle, “akıl hastaneleri gibi kurumlar, kapatılmış kişinin, hayatının tüm aşamalarını, dış dünyadan benzer şekilde koparılmış diğer kişilerle birlikte bir binada yaşamaya itibariyle ‘total’ kurumlardır.”

Netice itibariyle, bu makalede ele aldığım üç teorisyenden ilki olan Mills, “iktidar”ı, daha çok hükümet ve devlet anlamında kullanmıştır. Mills, “iktidar”ı, askeri, yönetsel ve iktisadi güç odaklarının kitleler üzerindeki hegemonyası olarak ele almıştır. Mills, iktidar seçkinlerinin sahip olduğu iktisadi, askeri ve yönetsel güç sayesinde büyük çoğunluğun hayatını nasıl zindana çevirdiğini ayrıntılı olarak izah etmiştir. Foucault, iktidar analizinde, iktidarı, kitleler üzerinde makro bir güç olarak ele almış olan Mills’ten farklı düşünmüştür. Foucault, “iktidar”dan, “devlet ya da siyasi iktidar” kastetmemiştir. Onun iktidardan anladığı şey, iktidar ilişkileridir. Dolayısıyla, Foucault, modern dünyada iktidar ilişkilerinin gündelik hayatın her alanını kapladığını, yani cinsellikte, evde, ailede, okulda, kışlada, fabrikada, işyerinde, hastanede, hapishanede vb. var olduğunu belirtmiştir. Foucault, toplumda iktidar ilişkilerinin bireyin benliğine, zihnine, kimliğine, davranışlarına, eylemlerine, tutumlarına, tavırlarına ve genlerine kadar nüfuz ettiğini iddia etmiştir. Goffman ise, Mills’in iktidar görüşünden farklı olarak fakat Foucault’nun iktidar görüşüne daha yakın bir çerçevede, “iktidar”ı, akıl hastaneleri, tam teşekkülü hastaneler, yetimhaneler, huzurevleri, ıslahevleri, yatılı okullar, hapishaneler, toplama kampları, esir kampları, çalışma kampları, askeri kışlalar, zaviyeler, tekkeler ve manastırlar gibi bütüncül kurumlar üzerinden değerlendirmiştir. Goffman, bütüncül kurumların birey üzerinde tahakküm kurduğunu, bireyin benliğini ve kişiliğini tahrip ettiğini, bireyleri benzer hale getirdiğini ileri sürmüştür.

KAYNAKÇA

Abercrombie, N. & Hill, S. & Turner, B. S. (2006). The Penguin Dictionary of Sociology, Penguin Books, London.

Akay, A. (1999) “Önsöz”. (Orhan Tekelioğlu), Michel Foucault ve Sosyolojisi: Toplumsal Öznenin Yokluğu ve “Ben”in Kuruluşu, ss. 9-13, Bağlam Yayınları, İstanbul.

- Bauman, Z. (1998). Sosyolojik Düşünmek (Çev.:Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Belsey, C. (2013). Postyapısalcılık (Çev.: Nursu Öрге), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Berberoglu, B. (2009). Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif (Çev.:Can Cemgil), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bernauer, J. W. (2005). Foucault'nun Özgürlük Serüveni: Bir Düşünce Etiğine Doğru (Çev.: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Best, S. & Kellner, D. (1998). Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalar (Çev.: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bidet, J. (2016). Foucault'yu Marx'la Okumak (Çev.: Zehra Cunillera), Metis Yayınları, İstanbul.
- Branaman, A. (2017). "Erving Goffman" (Çev.: Barış Özkul), Çağdaş Toplum Kuramından Portreler (Der.: Bryan S. Turner ve Anthony Elliott), ss. 141-157, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Brewer, J. D. (2003). C. Wright Mills and The Ending of Violence, Palgrave Macmillan, New York.
- Bruce, S. & Yearley, S. (2006).The Sage Dictionary of Sociology, Sage Publications, London.
- Burns, T. (2002). Erving Goffman, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London.
- Deleuze, G. (2013). Foucault (Çev.: Burcu Yalım ve Emre Koyuncu), Norgunk Yayıncılık, İstanbul.
- Elliott, A. (2017). Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş (Çev.: Selda Taşdemir-Afşar ve Diğerleri), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (1988). Cinselliğin Tarihi 2 (Çev.: Hülya Tufan), Afa Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (1992). Hapishanenin Doğuşu (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (1993). Cinselliğin Tarihi 1 (Çev.: Hülya Tufan), Afa Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (1994). Cinselliğin Tarihi 3 (Çev.: Hülya Tufan), Afa Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M.(2000a). Seçme Yazılar 1: Entelektüelin Siyasi İşlevi (Çev.: Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2000b). Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar (Çev.: Işık Ergüden ve Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2000c). Seçme Yazılar 3: Büyük Kapatılma (Çev.: Işık Ergüden ve Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2002). Toplumunu Savunmak Gerekir (Çev.: Şehsuvar Aktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2003). Seçme Yazılar 4: İktidarın Gözü (Çev.: Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2004). Marx'tan Sonra (Çev.: Gökhan Aksay), Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul.
- Foucault, M. (2012). Bilme İstenci Üzerine Dersler: Collège de France Dersleri (1970-1971)(Çev.: Kerem Erksen), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2013). Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France Dersleri (1977-1978) (Çev.: Ferhat Taylan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2015a). Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri (1978-1979) (Çev.: Alican Tayla), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2015b). Öznenin Yorumbilgisi: Collège de France Dersleri (1981-1982) (Çev.: Ferda Keskin), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2017). Hermenötiğin Kökeni: Kendilik Hakkında-Dartmouth Konferansları, 1980 (Çev.: Şule Çiltaş Solmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E.(2009). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu (Çev.: Barış Cezar), Metis Yayınları, İstanbul.
- Goffman, E.(2014). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar (Çev.: Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı), Heretik Yayınları, Ankara.

- Goffman, E.(2015). Tımarhaneler: Akıl Hastalarının ve Kapatılmış Diğer Kişilerin Toplumsal Durumu Üzerine Denemeler (Çev.: Ebru Arıcan), Heretik Yayınları, Ankara.
- Hitchcock, L. A. (2013). Kuramlar ve Kuramcılar: Çağdaş Düşüncede Antik Edebiyat (Çev.: Seda Pekşen), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Katz, S. (2017). “Michel Foucault” (Çev.: Barış Özkul), Çağdaş Toplum Kuramından Portreler (Der.: Bryan S. Turner ve Anthony Elliott), ss. 173-188, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kinloch, G. C. (1977). Sociological Theory Its Development and Major Paradigms, McGraw-Hill, Inc., New York.
- Lechte, J. (2006). Elli Anahtar Çağdaş Düşünür: Yapısalcılıktan Postmoderniteye (Çev.: Barış Yıldırım), Açılımkitap, İstanbul.
- Lemke, T. (2015). Foucault, Yönetimsellik ve Devlet (Çev.: Utku Özmakas), Pharmakon Yayınevi, Ankara.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü (Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları,Ankara.
- Mills, C. W. (1974). İktidar Seçkinleri (Çev.: Ünsal Oskay), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Mills, C. W. (2000). Toplumbilimsel Düşün (Çev.: Ünsal Oskay), Der Yayınları, İstanbul.
- Mills, C. W. (2016). Sosyolojik Tahayyül (Çev.: Ömer Küçük), Hil Yayın, İstanbul.
- O’Farrell, C. (2005). Michel Foucault, Sage Publications, London.
- Reynolds, L. T. & Herman, N. J. (2009). “Goffman ve Garfinkel: Dramaturji, Etnometodoloji ve Gündelik Yaşam” (Çev.: Can Cemgil), Berch Berberoglu, Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif,ss. 171-183, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Richter, R. (2012). Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş (Çev.: Necmeddin Doğan), Küre Yayınları, İstanbul.
- Ritzer, G. (2012). Modern Sosyoloji Kuramları (Çev.: Himmet Hülür), De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2013). Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri (Çev.: Irmak Ertuna Howison), De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., Ankara.
- Sarup, M. (1995). Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm (Çev.: A. Bâki Güçlü), Ark Yayınevi, Ankara.
- Slattery, M. (2007). Sosyolojide Temel Fikirler (Yay. Haz.: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz), Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Strathern, P. (2016). 90 Dakikada Foucault (Çev.: Dilara Dilman), Zeplin Kitap, İstanbul.
- Tekelioğlu, O. (1999). Michel Foucault ve Sosyolojisi: Toplumsal Öznenin Yokoluşu ve “Ben”in Kuruluşu (Çev.: İbrahim Sirkeci), Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Veyne, P. (2014). Foucault, Düşüncesi, Kişiliği (Çev.: Işık Ergüden), Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul.
- Wallace, R. A. & Wolf, A. (2004). Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi (Çev.: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas), Punto Yayıncılık Ltd. Şti., İzmir.